

A N E K S

Tadeusz KRAHEL

Statystyka ludności dekanatu knyszyńskiego z roku 1788

Pierwsze znane spisy ludności całej diecezji wileńskiej pochodzą z czasów bpa Ignacego Jakuba Massalskiego (1762–1794). Ordynariusz ten wkrótce po objęciu rządów przeprowadził wizytację generalną diecezji, w czasie której dokonano także spisu ludności każdej parafii. Sumaryczne dane tego spisu z 1768 r. zachowały się w Archiwum Nuncjatury Warszawskiej, które po upadku Rzeczypospolitej zostało włączone do Archiwum Secretum Vaticanum¹. Później przeprowadzono podobne spisy w czasie wizytacji dziekańskich i dane przesyłano do kurii biskupiej w Wilnie. Wykaz taki w formie „Summariusza rapportu diecezjalnego z roku 1783” załączono do kalendarza liturgicznego diecezji wileńskiej z 1784 r.² Podano w nim dane według następujących rubryk: dekanat, urodzeni (płci męskiej i białogłowiej), przystępujący do sakramentów, nieprzystępujący, zaślubieni, umarli, studenci w szkołach parafialnych (szlachta, mieszczenie, chłopcy).

Podobny sumariusz dekanatów z 1788 r., poszerzony o dane dotyczące „ubogich” oraz innowierców, według świadectwa Kanuta Matyno, został opublikowany w rubryceli wileńskiej z 1790 r.³ W znanych mi dwóch egzemplarzach takiego druku załącznika tego nie znalazłem. Natomiast w Dziale Rękopisów Biblioteki Litewskiej Akademii Nauk w Wilnie natrafiłem na „Rapport ludności dekanatu knyszyńskiego z roku 1788” (F 43 – 10 193)⁴, zawierający dane według rubryk podanych przez K. Matyno. Dekanat knyszyński należy do najstarszych w diecezji wileńskiej, gdyż powstał w dobie formowania się sieci dekanalnej w tym biskupstwie w pierwszej połowie XVII w. Wiadomo, iż istniał już w 1620 r.⁵ Po ostatecznym uformowaniu się sieci dekanalnej w diecezji wileńskiej dekanat knyszyński liczył 11 parafii, położonych w woj. podlaskim i w powiecie grodzieńskim woj. trockiego. Jego obszar nie uległ zmianom aż do ostatniego rozbioru kraju. Przybyła jedynie parafia janowska, ale wydzielona z korycińskiej w tymże samym dekanacie.

„Rapport... z roku 1788” jest bardzo ciekawym źródłem do poznania stanu załudnienia i składu wyznaniowego ludności dekanatu knyszyńskiego, a także szkolnictwa (liczba uczniów szkół parafialnych) oraz działalności charytatywnej (liczba ubogich w szpitalach parafialnych). Brakuje w nim danych do parafii Turośń, których niestety nie można było uzupełnić z innych źródeł. Wiadomo, że parafia ta w 1781 r. liczyła 1040 wiernych⁶.

¹ B. Kumar, *Ze statystyki ludności na Litwie w II połowie XVIII w.*, „Przeszłość Demograficzna Polski”, t. 8, 1975, s. 61–62.

² *Directorium horarum canonicarum et missarum pro Dioecesi Vilnensi... in Annum Domini MDCCLXXXIV*, Vilnae 1783.

³ K. Matyno, *Kartka z dziejów naszych*, „Dwutygodnik Diecezjalny”, R. 4, 1913, s. 33.

⁴ F 43 to „Vilniaus Kapitulos Fondas”, czyli Archiwum Kapituły Wileńskiej, przejęte po ostatniej wojnie przez Centralną Bibliotekę Litewskiej Akademii Nauk.

⁵ Na inwentarzu powizytacyjnym parafii kalinowskiej z 1620 r. widnieje podpis dziekana Podlasia ks. Mateusza Cigorskiego (Archiwum Parafialne w Kalinówce).

⁶ J. Kurczewski, *Biskupstwo wileńskie*, Wilno 1912, s. 309.

Nasuwa się pytanie o wartość danych w publikowanym niżej „Rapportie”, czy dane te są kompletne, jakie zasady stosowano np. przy obliczaniu wyznawców innych wyznań i religii. Dziwi bowiem brak unitów w parafii Choroszcz i mała ich liczba w parafii białostockiej, która przecież obejmowała nie tylko unicką parafię białostocką, ale także dojlidzką oraz supraską. Również podejrzanie niskie wydają się liczby małoletnich w parafii białostockiej i niewodnickiej w porównaniu z liczbami dorosłych. Nie próbujemy jednak analizować i badać wartości tych danych, lecz jedynie pragniemy udostępnić badaczom to źródło demograficzne.

Dla porównania danych statystycznych dekanatu knyszyńskiego z „Summariusza” z 1783 r. i „Rapportu” z 1788 r. podajemy zestawienie tych spisów według rubryk z 1783 r.:

	Urodzeni obojej płci		Przystępujący do sakramentów	Nie przystępujący	Zaślubieni	Umarli	Studenci w szkołach parafialnych		
	męskiej	biało-głowej					szlachta	mieszczanie	chłopi
1783	553	564	22 737	7733	245	828	8	24	17
1788	745	646	24 206	6491	368	971	31	60	192

Rapport ludności dekanatu knyszyńskiego z roku 1788

Kościoły	Urodzeni		Małoletni*		Dorośli		Zaślubieni	Umarli		Studenci**			Ubodzy***		Unici	Dyzunicy	Dyssydenci	Tatarzy	Żydzi
	Plci męskiej	Niewieściej	Męskiej	Niewieściej	Męskiej	Niewieściej		Męskiej	Niewieściej	szlachta	mieszczanie	chłopi	Dziady	Baby					
Białystok	83	75	136	176	1632	1956	40	46	58	27	23	19	7	6	148	34	57		1890
Kalinówka	40	30	235	263	843	865	27	22	24			5	3	3					53
Chodorówka	124	89	791	712	2207	2061	53	64	70			86	19	15					319
Korycin	139	106	448	421	2561	2441	76	130	103	4	3	45	5	10	12		1		120
Janów	94	87	302	233	1022	969	33	34	42			32	15	22			1	16	250
Wasilków	27	23	217	219	450	461	20	19	20						265		4		150
Zabłudów	76	65	450	445	663	645	45	58	49				27	34		1700	8		440
Juchnowiec	23	23	121	117	423	436	12	18	16				3	3	177				47
Turośń																			
Niewodnica	15	22	43	39	416	521	8	13	15				1	1	18				43
Choroszcz	27	43	180	156	493	540	16	23	13										300
Knyszyn	97	83	389	398	1239	1362	38	78	56		34	5	17	11	12			3	213
Summa	745	646	3312	3179	11949	12257	368	505	466	31	60	192	97	105	632	1734	71	19	3833

Lietuvos TSR Mokslu Akademijos Centrine Biblioteka, Rankrasciu Skyrius, F 43 (Vilniaus Kapitulos Fondas) — rpis 10 193, 1 karta.

* Małoletni – nie przystępujący jeszcze do sakramentów.

** Studenci – uczniowie szkół parafialnych.

*** Ubodzy – znajdujący się pod opieką w szpitalach parafialnych